

Bożena Szewczul

"Życie braterskie we wspólnocie.
Studium prawno-historyczne", Julian
Kałowski, Warszawa 1999 :
[recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 43/1-2, 241-245

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Ks. Julian Kałowski MIC, *Życie braterskie we wspólnocie.*
Studium prawnohistoryczne, Warszawa 1999, ss. 286.**

Drugiego lutego 1994 roku, a więc nieomal w przeddzień obrad IX Zwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów w Rzymie poświęconego życiu konsekrowanemu oraz jego posłannictwu w Kościele i świecie, Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego wydała dokument zatytułowany *Życie braterskie we wspólnocie – Congregavit nos in unum Christi amor*. Dokument ten zmierzał do przedstawienia problemów, z jakimi zakonnicy i zakonnice końca XX wieku zmagają się w życiu wspólnotowym, a jednocześnie miał skłonić do refleksji tych zakonników, którzy oddalili się od ideału wspólnotowego. W związku z występującym coraz częściej zjawiskiem kryzysu *życia braterskiego we wspólnocie* zostały podjęte w dokumencie tematy, o których dotychczas nie mówiło się głośno, takie jak: zakonnicy żyjący samotnie, zakonnicy w podeszłym wieku, reorganizacja dzieł, wycofywanie się z dzieł prowadzonych przez duże, zwarte wspólnoty, mnożenie się małych wspólnot, nowy typ relacji z osobami świeckimi, a także konieczność zwrócenia uwagi na formację uczuciowości członków instytutów życia konsekrowanego.

Życie braterskie we wspólnocie, określane przed promulgacją Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 mianem *życia wspólnego*, należy do istotnych elementów instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego, a jego realizacja decyduje o ich żywotności i owocności prowadzonych dzieł apostolskich. Dlatego temat wspólnoty jest wciąż podnoszony w dokumentach Stolicy Apostolskiej traktujących o instytutach życia konsekrowanego i daje tym samym okazję do podejmowania nowych opracowań w tej dziedzinie.

Jednym z takich opracowań tego zagadnienia jest pozycja książkowa autorstwa ks. prof. dr. hab. Juliana Kałowskiego MIC pod tytułem *Życie braterskie we wspólnocie*. Zbieżność tytułów dokumentu Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego z 1994 roku oraz recenzowanej publikacji wydanej pięć lat później pozwala twierdzić, iż wskazania Stolicy Apostolskiej stanowiły w przypadku Autora inspirację do napisania rozprawy, która stała się reakcją na palące problemy *życia braterskiego we wspólnocie*.

Autor publikacji, ceniony znawca prawa zakonnego w Polsce, jest wieloletnim pracownikiem naukowym Wydziału Prawa Kanonicznego w Uniwersytecie Kardynała

Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (dawnej ATK). Obecnie pełni funkcję dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego i kierownika Katedry Historii Źródeł i Literatury Prawa Kanonicznego oraz Katedry Prawa Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Problem *życia braterskiego we wspólnocie* nie jest obcy Autorowi także z tego względu, że należy on do Zgromadzenia Księży Marianów i od lat sam prowadzi życie wspólnotowe, pilnie je obserwując.

W polskiej literaturze kanonistycznej dotychczas nie poświęcono *życiu braterskiemu we wspólnocie* specjalnego opracowania, tym bardziej więc cieszy, że zadania tego podjął się kompetentny Autor. Niniejsza praca, przedstawiając w szerokiej perspektywie wartość życia wspólnego, dodatkowo ukazuje zagadnienie w aspekcie prawnohistorycznym.

Rozprawa składa się z czterech rozdziałów. Po *Spisie treści* (s. 5-8), krótkim *Wstępie* (s. 9-14), bardzo bogatej *Bibliografii* (s. 15-48) i *Wykazie skrótów* (s. 49-51) następuje pierwszy rozdział ukazujący pojęcie i wartość życia wspólnego w instytutach zakonnych i stowarzyszeniach życia apostolskiego. Autor podejmuje na wstępie próbę zdefiniowania samego instytutu zakonnego. Koncentrując się na istotnych elementach instytutów zakonnych, dochodzi do przekonania, że od początku istnienia zorganizowanych form realizacji rad ewangelicznych życie wspólne było uważane zarówno przez założycieli jak i najwyższą władzę kościelną za *conditio sine qua non* wszystkich form instytutów zakonnych. W dalszej kolejności Autor dokładniej wyjaśnia pojęcie życia wspólnego w znaczeniu formalnym i materialnym. W pierwszym przypadku rozumie się je jako włączenie osoby czyli jej inkorporację do określonego instytutu poprzez złożenie profesji zakonnej. Dlatego nie jest zakonnikiem w sensie prawnym osoba przyjmująca habit i wyrzekająca się własności na własną rękę, ale ten, kto po spełnieniu określonych warunków przynależy do jakiegoś instytutu zakonnego. W znaczeniu materialnym natomiast życie wspólne polega na przebywaniu razem z innymi członkami instytutu w tym samym domu i pozostawanie w zależności od tego samego przełożonego, korzystanie ze wspólnego stołu, używanie tych samych sprzętów odpowiadających ubóstwu zakonnemu oraz noszenie stroju właściwego dla instytutu.

W dalszej kolejności Autor opracowania wymienia aż 9 przyczyn, dla których życie wspólne, wypełniając znaczną część życia zakonników, stanowi istotny element egzystencji w instytutach zakonnych i stowarzyszeniach życia apostolskiego, a każde zachwianie relacji we wspólnocie prowadzi nieuchronnie do upadku życia zakonników i członków stowarzyszeń. Stąd według obowiązującego prawa nie może istnieć życie zakonne bez *życia braterskiego we wspólnocie*.

Autor zauważa, iż życie we wspólnocie ma duże znaczenie także dla duchowieństwa diecezjalnego. Już w pierwszych wiekach istnienia Kościoła katolickiego papież, synody oraz sobory zalecały, a nawet nakazywały życie wspólne, wychodząc z założenia, że jest ono konieczne nie tylko dla zakonników, ale tych wszystkich, którzy pragną poświęcić się całkowicie Bogu i naśladować apostołów oraz ich uczniów.

Drugi rozdział rozprawy ukazuje znaczenie życia wspólnego i konieczność ustawicznej troski o nie. Przedstawia także dotyczące życia wspólnego doktryny słynnych zakonodawców (od św. Pachomiusza aż do św. Ignacego Loyoli) i autorów reguł, oraz ustawodawstwo chrześcijańskich cesarzy rzymskich. Autor wykazał, że już u początku monastycyzmu życie wspólne stało się jego substancjalnym składnikiem. Za twórcę zorganizowanej formy życia wspólnego uważa się powszechnie św. Pachomiusza, doświadczonego najpierw w życiu anachoreckim, a następnie mniszym. Poznawszy niedoskonałości anachoretyzmu, jego niedostatki materialne, niebezpieczeństwa iluzji oraz wypaczenie rozwoju wewnętrznego anachoretów, a także powodowany przykrym doświadczeniem związanym z wędrownymi mnichami, zorganizował duże społeczności (gromadzące w klasztorach często po kilkuset mnichów) o organizacji wojskowej. W nich właśnie zaczął wprowadzać zasady życia wspólnego. Życie to dzięki konkretnej strukturze nabrało szczególnego i instytucjonalnego znaczenia, stając się odąd niezastąpionym elementem w życiu zakonnym.

W sposób pełniejszy niż św. Pachomiusz życie wspólne wprowadził do klasztoru św. Bazyli Wielki, główny moderator i zwolennik wspólnego życia monastycznego na Wschodzie. Propagował on mniejsze wspólnoty, w których relacje między przełożonym a podwładnymi oraz między samymi podwładnymi mogły mieć charakter osobowy i rodzinny. Święty Bazyli uważał, że każda wspólnota, zwłaszcza mała, lepiej niż samotność i odizolowanie się od innych zabezpiecza dobra duchowe mnicha, strzeże ich, a także daje możliwość ćwiczenia się w pokorze i cierpliwości.

Kolejni zakonodawcy i twórcy reguł przedstawieni w publikacji to: św. Hieronim, św. Augustyn, św. Cezary z Arles, św. Benedykt z Nursji, św. Leander i św. Izidor z Sewilli, św. Kolumban, założyciele zakonów żebrzących oraz św. Ignacy Loyola. Autor, charakteryzując doktrynę każdej z wymienionych wyżej postaci dotyczącą wspólnoty, zwraca uwagę na elementy właściwe życiu wspólnotowemu, stopniowo wprowadzane i szczególnie cenione przez prezentowanych fundatorów nowych instytutów zakonnych. Autor, analizując zagadnienie, nie pominął nawet wczesnych reguł monastycznych z Galii, uznających przestrzeganie zasad ubóstwa za niezbędny warunek zachowania życia wspólnego. Rozdział kończy przegląd ustawodawstwa chrześcijańskich cesarzy rzymskich dotyczącego życia wspólnego mnichów i mniszek, łącznie z 9 dyspozycjami wydanymi przez cesarza Justyniana.

W rozdziale trzecim zatytułowanym: *Życie wspólne według wytycznych Kościoła do promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, poddano analizie niektóre zarządzenia najwyższej władzy Kościoła katolickiego dotyczące życia wspólnego w instytutach zakonnych, a szczególnie obowiązku przebywania mnichów w klasztorach. Autor dokonuje przeglądu zagadnienia, odwołując się do dokumentów soborów powszechnych od Chalcedońskiego poprzez schematy Soboru Watykańskiego I do Soboru Watykańskiego II. Temu ostatniemu poświęca więcej miejsca, przedstawiając jego dok-

trynę dotyczącą życia wspólnego w oddzielnym numerze rozdziału. W przypadku pierwszych soborów Autor rozprawy zwraca uwagę na postanowienia, które, chcąc zapobiec włóczęgostwu, nakazywały mnichom przebywanie razem w kościele i refektarzu, zabraniały opuszczania wspólnoty, podejmowania pracy poza klasztorem etc.

Szczegółowej analizie zostało poddane nauczanie dotyczące życia wspólnego papieża Aleksandra II (1061-1073), Klemensa VIII (1592-1605) i Innocentego X (1644-1655), jak również Kongregacji Stolicy Apostolskiej oraz wytyczne Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku.

Analiza historyczna norm prawa kościelnego przedstawiona w publikacji jest szczególnie cenna, ponieważ pozwala czytelnikowi szerzej i głębiej spojrzeć na współczesne zasady obowiązujące w życiu wspólnym oraz zrozumieć potrzebę, a nawet konieczność ich istnienia we wspólnotach życia braterskiego XX wieku.

Trzy pierwsze rozdziały ukazujące życie wspólne głównie w wymiarze historycznym prowadzą do rozdziału czwartego – najobszerniejszego i chyba najistotniejszego dla publikacji. Przedstawia on w oparciu o normy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i późniejsze dokumenty Stolicy Apostolskiej, m.in. wspomniany już *Congregavit nos in unum Christi amor*, w sposób gruntowny instytucję życia wspólnego w naszych czasach. Autor wyjaśnia samo określenie *życia braterskiego we wspólnocie*, użyte w tytule publikacji, a będące novum w stosunku do KPK/1917, zwracając uwagę na jego dwa aspekty. Pierwszy, zawierający się w terminie *życie wspólne* (stosowany przez Kodeks z 1917 r.), dotyczy elementów zewnętrznych, a więc jednolitości sposobu życia, wiernego przestrzegania przepisów, mieszkania w domu zakonnym oraz uczestnictwa we wspólnych dziełach i posługach instytutu. Drugi, bardziej duchowy aspekt, to *braterstwo* podkreślające relacje międzyludzkie we wspólnocie, wypływające z serc ożywionych miłością Boga i bliźniego. Oba wymiary muszą pozostawać w ścisłej łączności ze sobą, aby życie wspólne sprzyjało życiu braterskiemu. Autor wskazał również na elementy konstytutywne konieczne do prowadzenia *życia braterskiego we wspólnocie*, takie jak: dom zakonny i obowiązek zamieszkiwania w nim, obecność przełożonego oraz konieczność istnienia kaplicy w domu zakonnym. W dalszej kolejności omówione zostały prawne możliwości przebywania zakonnika poza domem zakonnym, warunki eksklaustracji i obowiązujące obecnie sankcje karne za bezprawne przebywanie poza domem zakonnym. Rozdział czwarty kończy katalog kilkunastu środków, które ułatwiają zachowanie *życia braterskiego we wspólnocie* – godny szczególnej uwagi czytelnika, obszerniejszego studium, a także praktykowania w życiu codziennym przez członków instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego.

Całość pozycji zamyka *Zakończenie* (s. 268-269), *Indeks rzeczowy* (s. 270-276), *Indeks cytowanych kanonów* pochodzących z KPK/1917, KPK/1983 oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (s. 277-281), *Indeks osób* (s. 282-283) oraz *Streszczenie* w języku angielskim (284-286).

Reasumując należy podkreślić, iż publikacja ukazuje w sposób wyczerpujący ważność instytucji *życia braterskiego we wspólnocie*. Wyraźnie podkreśla, że od jego zachowania zależy skuteczność podejmowanych przez zakonników dzieł apostołskich, natomiast zaniechanie jego lub osłabienie prowadzi do powolnego zaniku instytutu. Lektura książki nasuwa wnioski, że bez *życia braterskiego we wspólnocie* życie zakonne wydaje się być pozbawione sensu. Pozostaje mieć nadzieję, że recenzowana pozycja stanie się pomocą w rozwiązywaniu konkretnych problemów życia wspólnego, a także w szerszym spojrzeniu na ten istotny element instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego.

Bożena Szewczul

Wacław Łukasz *La separazione matrimoniale a causa di adulterio (can. 1152). Studio di una tradizione bimillenaria, Romae 1998, Pontificium Athenaeum Sanctae Crucis, Facultas Iuris Canonici, ss. 214.*

Praca starannie wydana przez Papieski Uniwersytet Św. Krzyża w Rzymie, jest dysertacją doktorską kapłana – Polaka należącego do diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Jej relatorami byli profesorowie wymienionej uczelni: J. Carreras i P. Gefaell. Została ona poświęcona separacji małżonków z powodu cudzołóstwa (kan. 1152 kpk z 1983 r.). Siegając do patrystyki, dekretów papieskich, uchwał soborów i synodów, *Corpus Iuris Canonici*, dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, dokumentacji dotyczącej kodyfikacji prawa kanonicznego z 1917 i 1983 r. oraz obydwu kodeksów Kościoła łacińskiego, a także szeroko nawiązując do literatury przedmiotu (pomiędzy innymi szereg prac w języku polskim) Autor zaprezentował wyniki swoich badań ubogacając literaturę kanonistyczną cenną pozycją monograficzną. Czytelnik zapoznaje się z bogatą historią instytucji, która została rzetelnie przebadana na przestrzeni dwóch tysięcy lat istnienia Kościoła. Podstawowa teza ks. Łukasza sprowadza się do stwierdzenia, iż separacja małżeńska z powodu cudzołóstwa, posiadając swoje korzenie w Ewangelii, była stosowana od czasów Chrystusa, jednak nigdy – tak w doktrynie, jak i w orzecznictwie – nie naruszała zasady nierozzerwalności węzła małżeńskiego.

Na strukturę opracowania składają się cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym Autor ukazuje cudzołóstwo i jego konsekwencje w ustawodawstwie małżeńskim Kościoła od starożytności do XI w. Punkt wyjścia stanowi tutaj spojrzenie na cudzołóstwo w kontekście kulturowym świata antycznego: rzymskiego i żydowskiego. Ukazując najpierw genezę rodziny monogamicznej oraz regulacji prawnej w przedmiocie cudzołóstwa, ks. Łukasz omawia następnie strukturę małżeństwa w prawie rzymskim, a także uregulowania tego prawa dotyczące cudzołóstwa i jego konsekwencji, po czym zatrzymuje się nad zjawiskiem poligamii w świecie judaistycznym, rozumieniem małżeń-